

A reprezentáció politikája a fasiszta Olaszországban

Claudio Fogu: The Historic Imaginary. Politics of History in Fascist Italy.

University of Toronto Press, Toronto – Buffalo – London, 2003. xii + 267 oldal

Simonetta Falasca-Zamponi: Fascist Spectacle. The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy.

University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London, 1997. xii + 304 oldal

Az 1980-as évektől kezdődően látványosan megnövekedett az érdeklődés az iránt a szerep iránt, melyet a múlt ábrázolása és feldolgozása betölt a jelen önképének kialakításában. E vonulatot elméleti szempontból két olyan alapvető hatású kollektív vállalkozás jelezte, mint az Eric Hobsbawm és Terence Ranger által jegyzett, a „kitalált hagyományokat” feltérképező brit kötet, illetve az „emlékezet helyeit” bemutató francia sorozat Pierre Nora szerkesztésében.¹ Ez a megnövekedett igény olyan történetírói témák megjelenését és elszaporodását hozta magával, mint például a kollektív emlékezet újrafelfedezése, az emlékművekben tárgyiasult történeti emlékezet, a történelmi évfordulós ünnepekben és szertartásokban megjelenő történeti reprezentációk kutatása, a historiográfia mint a közösségi identitás megteremtője és leképezője iránti újszerű érdeklődés, vagy a történetírás mitikus jellemzőinek hangsúlyozása.

A jelenleg a Kaliforniai Egyetem Berkeley-i campusában újkori történelmet tanító Claudio Fogu könyve sajátos helyzetet foglal el e napjainkban is sodró lendületű kutatói irányzatban. Nem csupán azért, mert bár a szovjet és náci történeti reprezentáció és politika iránti érdeklődés viszonylag korai kiteljesedése mellett az olasz fasizmus kutatása mindmáig nélkülözte az ilyen jellegű monografikus feldolgozást. E szempontból jelentősebb az a tény, hogy a fasiszta Olaszország történelempolitikájának elemzése Fogut a fent jelzett történetírói hagyomány és tágabban véve a saját – a nyugati modernitásból eredő – történelemfogalmunk kritikus szemlélésére vezeti. A múlt reprezentációja és a történeti emlékezet kutatása ugyanis szinte kivétel nélkül annak a kérdéskörnek a megválaszolására irányul, hogy hogyan képeznek közösségek önmaguk számára időbeli folytonosságot, miközben megteremtik saját, önnön jelenük felé vezető kollektív

¹ Eric Hobsbawm – Terence Ranger (eds.) *The Invention of Tradition*. Cambridge, 1983. Hobsbawm tanulmánya magyarul olvasható a Hofer Tamás és Niedermüller Péter által szerkesztett *Hagyomány és hagyományalkotás* című kötetben. Budapest, 1987. Pierre Nora: *Les lieux de mémoire*. 3 k. Paris, 1984–1992. A sorozat bevezetése magyarul: *Emlékezet és történelem* között. A helyek problematikája. *Aetas* 1999. 3. 142–157.

múltjukat. Ezek a munkák döntően e folytonosság megteremtésére irányuló stratégiákat vizsgálták, legyen szó bár kulturális emlékezetéről, a hagyományok feltalálásáról, a folytonosság illúziójáról vagy a nagy mitologikus történeti elbeszélésekről. Ily módon e szövegek abszolútizálják a nagy megszakítatlan időbeli folytonosságok keresésére épülő modern nyugati történelemfogalmat, múlt és jelen közti egyetlen lehetséges kapcsolatként láttatva azt. Michel Foucault, Reinhart Koselleck és általában véve a történeti idő elemzését célul tűző német hermeneutika óta azonban az is világosan látszik, hogy ez a felfogás csupán a felvilágosodás során Európában dominánssá váló történelemszemléletre vonatkozatható, s mint ilyen, önmaga is sajátos történeti termék.² Ebből a szempontból nyilvánvaló, hogy e kutatások éppen e jelenségre hívják föl a figyelmet a francia forradalomtól a kortárs történelempolitikák vizsgálatáig terjedő tematikai és időbeli spektrumukkal.

Koselleck ugyanakkor azt is számos esetben kiemeli, hogy az időbeli folytonosság nagy történelmi elbeszélései mellett a nyugati időfelfogásban továbbra is megmaradtak más elemek, jelesül az ismétlődés és visszatérés érzékelése. Claudio Fogu munkájában e lehetőség megalapozott érveléssé nő. Az amerikai történész könyvének fő állítása ugyanis az, hogy az olasz fasiszta történelempolitikát egy sajátos ábrázolásmód – az időbeli folytonosság történelmi (historical) megjelenítésétől eltérően a múlt jelenvalóvá tételére irányuló történeti (historic) megjelenítés – keresésének vágya határozza meg. A hagyományos, 19. században kiteljesedő historicista történelemábrázolást ugyanis, állítja Fogu, a történelmi legjelentős korszakok utólagos felismerése határozta meg. E felfogás értelmében e korszakok korszakfordulókban való folytonos egymásra következése hajtja előre az emberi történelmet, és a történetírás feladata ezek utólagos azonosítása és rögzítése. A fasiszta történelemszemlélet alapvetően megvetette e gondolatot, és gyökeresen eltérő álláspontot alakított ki. Mussolini megfogalmazásában a fasiszmus nem írja a történelmet, hanem alakítja azt („Il fascismo fa la storia, non la scrive”). Ezzel a mondattal a fasiszta mozgalomnak arra az igényére utalt, hogy a történelem alanyaként maga teremtsen történelmileg jelentős és korszakalkotó eseményeket, azaz maga a fasiszmus váljon történelmi eseménnyé a korszakforduló értelmében.

Fogu e politikai-mozgalmi szándékot Giovanni Gentile, az olasz fasiszmus legjelentősebb elméletalkotójának történetfilozófiájára rezonáló gondolatnak tekinti. Gentile aktualizmusa szakítást jelentett a klasszikus historicista spekulatív történetfilozófiákkal – így Marxszal is. Számára a történelem nem az idő transzcendens kontinuumát jelentette, hanem a múltnak az olvasás tapasztalata általi újból jelenvalóvá tételét. A történelmi esemény ebben az értelemben nem a korszakjellem vagy történelmi jel hirtelen kiemelkedését jelentette az idő egységes folyamából, hanem azt az egyéni tettet, mely által szertefosztható a történelmi megjelenítés közvetítő

² Reinhart Koselleck: *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája*. Budapest, 2003. különösen 17–73, 147–162, 299–319, 401–430. Michel Foucault: *A szavak és a dolgok*. Budapest, 2000. 35–49, 69–78, 245–250.

hatalma múlt és jelen között a történelmi ön-teremtés érdekében. A történelem ebben az értelemben nem a múlt, hanem a jelen része, sőt, valójában éppen akkor válik történelemmé, amikor immanensen jelen van önmaga megalkotásának történelmi tettében. A történelem a jelen tetteiben újjászületve létezik, és ezáltal megszünteti az időt, vagyis a múlt és jelen közti szakadékot.

Fogu alap gondolata tehát, hogy a történelempolitika a két világháború közti Olaszországban a múltnak a fasiszta jelen cselekedeteiben való újbóli jelenvalóvá tételére irányult. A történelemábrázolás e jellegzetességének feltárása azonban a történelmi emlékezet kutatásában általánosan használt reprezentációfogalom elvetésére készíti a szerzőt. A történelmi megjelenítés, reprezentáció szokásos jelentése e leírásokban a máshol – filozófiában, történetírásban, politikában – kidolgozott történelmi narratívák tárgyiasulása, esztétikai formába való öltöztetése. Az amerikai történész azonban amellel érvel, hogy az olasz történelempolitika nem egyszerűen a fasiszta *res gestae*-t, azaz a nemzeti történelemnek a fasiszta államban való kiteljesedését esztétizálta, hanem a fasizmust mint a múltat újra jelenvalóvá tevő történelmi alanyt mutatta be. A történelem megjelenítése ebben az értelemben a múlt valódi jelenlétét jelentette, a *praesentia* középkori keresztény értelmében. A középkori keresztény felfogásban a transzcendens – Isten, Krisztus, a szentek – valóban jelen voltak földi megjelenítéseikben, a képmásokban (*imago*), így például a szent ostyában a Megváltó teste fizikai valójában volt ott. A történész szerint éppen ez a tény jelentette a kapcsolatot a modernista esztétika formanyelvét használó történelemábrázolás és a valódi jelenlét fogalmát továbbvivő latin katolikus népi kultúra között.

Claudio Fogu a fasiszta történelmi jelenlét képmásait mutatja be a könyv fejezeteiben. Az amerikai kutató lenyűgöző mikrotörténelmi leírásokban ismereti e sajátos modernista imagoképzés területeit. Elemzi a történelmi múzeumok újfajta koncepcióját, mely szakított a historicista muzeológia történelmi értékfogalmával, mely a történelmi jelentést a régi idők nyomait őrző tárgyaknak tulajdonította. E kiállítások a megszokott kronologikus rend felborításával kiszakították a bemutatott tárgyakat, pontosabban a hozzájuk kötött értékeket, származásuk meghatározott történelmi korszakából, hogy lehetővé tegyék ezen erényeknek a jelen tetteihez való kapcsolását.

Ebből a szempontból a múzeumok elemzése megelőlegezi a munka érvelése szempontjából kulcsfontosságú esemény, az 1932-es Garibaldi-év vizsgálatát. Fogu szokatlan éleslátással ismeri föl az Ezio Garibaldi – Giuseppe unokája, a Garibaldista szervezet vezetője – és Mussolini közti rituális párbajt, melynek tétje a történelmi örökség fölötti rendelkezés volt. A küzdelem formáját azonban a történelmi és történelmi megjelenítés közti ellentét adta. Ezio Garibaldi, aki maga is prominens fasiszta vezetőnek számított, eredeti szándéka a fasizmusnak mint a garibaldianizmus leszármazottjának és utódjának historicista megjelenítése, és ezáltal saját pozíciójának megerősítése volt. Mussolini beavatkozása azonban döntően megváltoztatta a megemlékezések jelentését. A Duce által megtervezett szertartások először a történelmi múlt relikviájaként eltávolították

a garibaldista örökséget, majd egy külön ceremónia során újból jelenvalóvá tették azt a fasiszta történelmi alany akaratából. A fasizmus így a történelemnek, mely önmagában néma, és csupán Mussolini beszéde szólaltatta meg, jelenlétet és jelentést biztosított.

Fogu számos különböző forrás különböző elemzési módszereket igénylő mesteri kombinációjával támasztja alá érvelését. Szertartásokat, intellektuális szövegeket, újságok tipográfiáját és dokumentumfilmek vizuális nyelvét elemzi, mielőtt a könyvet az 1932-es év nagy kiállításainak bemutatásával zárná. A munka itt ugyan viszonylag jól kutatott területre keveredik, hiszen a Fasiszta Forradalom Kiállítása (Mostra della Rivoluzione Fascista; MRF) az egyik legtöbbször vizsgált eseménye az olasz fasizmus kultúrtörténetének, mégis a korábbiaktól eltérő értelmezést képes nyújtani, hiszen számára a történelemábrázolás szempontja a fontos. Fogu szerint a kiállítás két reprezentációs célt valósított meg. Egyrészt a dokumentumok és tárgyak modernista formanyelv segítségével történő bemutatásával ábrázolta a fasiszta mozgalomnak mint a történelemnek jelentést adó eseménynek a történetét, másrészt azáltal, hogy a fasiszta történelmi alanyt halhatatlanként és időtlenként jelenítette meg, örökké jelenvalóvá minősítette a rendszert.

Claudio Fogu munkája példaszerűen egyesíti a szigorú empirikus kutatást, a modern kultúrtörténet műveléséhez elengedhetetlen módszertani sokszínűséget a folyamatos elméleti reflexióval. A könyv meggyőzően érvel alapvető állítása, a modernista alapokra építkező fasiszta történelmi megjelenítés politikájának tétele mellett. A kötet abban is példát mutat, hogy hogyan lehetséges a történelemábrázolás szerkezetét az időszemlélet és a hatalmi reprezentációs technikák tágabb összefüggésében elemezni. Két problémával mégis érdemes szembenéznie azoknak, akik vonzónak találják a Fogu által is követett utat. Furcsa lehet, hogy elmarad annak kellő alaposágú bizonyítása, hogy pontosan milyen formában is éltek tovább a 20. századi Itália népi vallásosságában a praesentia jelentései. Annál is inkább így van ez, hiszen a munka azon alapvető állítását érinti, miszerint a fasiszta történelempolitika erejét az avantgardista formanyelv és a latin katolikus népi kultúra hatásos egybeesése adta. Bár az amerikai történész erre többször is utal, tételét kizárólag a középkori keresztény dogmák és a valódi jelenlét fogalmának reprezentációelméleti irodalmára alapozza. Igaz azonban az is, hogy e kérdéskör részletes tárgyalása jelentékeny módon eltérítette volna a könyvet valódi tárgyától, vagyis azoknak a reprezentációs stratégiáknak a vizsgálatától, melyek segítségével a hatalmi központ megalkotta önmagát.

Azonban Fogu fő oka arra, hogy elkerülje e kérdés kutatását, az a meggyőződése, hogy a történelmi reprezentáció nem a modernista fasizmus újdonsága, hanem valójában a nyugati keresztény kultúrában a felvilágosodásig uralkodó történelemszemlélet örököse, amely nyomaiban megőrződött a latin katolicizmusban. E történelemszemléletet a *historia magistra vitae* – a történelem az élet tanítómestere – mondása rögzíti, amely az amerikai történész szerint szemantikailag ugyanúgy a múlt jelenvalóvá tételét jelentette, mint a fasiszta történelem-

politika. A fasizmus történeti kultúrája a szerző szerint sajátos átalakulása, permutációja a felvilágosodás előtti nyugati hagyománynak. Miközben a kötet meggyőző erővel érvel amellett, hogy a fasizmus történelemábrázolási módja kilépett a historicista tradícióból, a klasszikus európai örökséggel való folytonosság tényére vonatkozó következtetését túlságosan hamar vonja le a történész. Figyelmen kívül hagyja ugyanis a két történelemábrázolási mód időszemléletében meglévő számottevő mértékű eltérést. A középkor végéig uralkodó időszemlélet lényegileg ciklikus volt, amelyben a múlt és jelen eseményei közti kapcsolatok strukturális analógiákra épültek. A múltnak sajátos önértéke volt, mely abban állt, hogy képes volt a jelen okítására, amennyiben a jelen szempontjai ezt kívánták. Az olasz fasizmus időszemlélete, ahogyan Fogu leírásából is kiderül, ezzel szemben folytonos maradt, mely az események ok-okozati összefüggésére épült, melynek jelentést a jelen tettei adhattak. A múltnak éppen ezért nem volt önértéke, erényei csupán akkor valósulhattak meg, ha jelenvalóvá tették őket.

Amilyen mértékben Claudio Fogunak a fasiszta történelempolitikáról szóló elemzései elkerülhetetlenné tették a történelmi reprezentációnak a tükrözés fogalmától a teremtés aktusa felé hajló átértelmezését, olyan mértékben gondolja újra a szintén amerikai olasz történész, Simonetta Falasca-Zamponi a politikai reprezentáció értelmét az olasz fasizmus hatalmi esztétikájának vizsgálata során. Falasca-Zamponi, aki szintén a Kaliforniai Egyetemen tanít, a Santa Barbara-i campusban szociológiát, Mussolini politikai rendszerét lényegében egy esztétikai természetű kísérlettel azonosítja, a hatalmi gyakorlatot pedig ebből következően megfelelteti annak reprezentációs technikáival.

A munka alaptétele szerint a fasiszta politika célja esztétikai kategóriákban fejezhető ki. Mussolini szándéka a „szép politikum”, egy „gyönyörű társadalmi közösség” megteremtése volt. A fasizmus így a közösség ügyeivel való foglalatosságot, azaz a politikát átesztétizálta, illetve valójában az esztétikum politikáját valósította meg. A Duce számára az élet nem volt más, mint egy fehér vászon, melyen a valóságot az egyén akarata teremtheti meg. A közösség ügyeit magára vállaló politikus számára maga a politikai közösség az az alapanyag, melyet az alkotó vezető hozzáértő erős kezei formálnak gyönyörködtető alakzattá. Mussolini felfogásában a politikus a művész egy sajátos fajtája, akinek nyersanyaga az önmagában alakatlan tömeg. A tömeg formátlan, hiszen ösztönös, irracionális és kontrollálhatatlan magatartásformák jellemzik. A fasiszta diktátor nézetei korának tömegpszichológiai kutatásaiban gyökereztek, melyek a tömeget sajátos, feminin, patológikus jellegű alakzatnak írták le, melyet kizárólag a férfias teremtő erő képes uralni. A századforduló politikai gondolkodásában jelentős vonulatnak számított az a felfogás, mely a parlamenti demokratikus politikai rendszert alapvetően a tömegek látványos előtörésével azonosította. Ebben az értelemben ez a politikai rendszer lényegileg a stílustalanságot, formátlanságot, közönségességet és a középszerűséget jelentette, mely a minőség és értékes elnyomását eredményezte. A demokrácia e kritikájára építve az olasz fasizmus a politikai életbe stílust hozó, annak újfent erkölcsi tétet adó és minőséget kölcsönző

formateremtő erőként határozta meg önmagát. Az olasz diktátor értelmezésében a társadalom formai szempontból szép, amennyiben egységes képet sugároz, és férfias erőt mutat.

Falasca-Zamponi arra hívja föl a figyelmet, hogy Mussolini és mozgalma számára e különleges esztétikai vállalkozás legnagyobb akadályának az általuk a kapitalista polgári tömegtársadalom alapvető jellegzetességének tartott egyéni érdekek és vágyak szétszórtsága mutatkozott. A munka ugyanakkor arra is rámutat, hogy az ez irányú félelmek tekintetében az olasz fasizmus nem állt egyedül. A huszadik század elejének nyugati társadalomkritikai gondolkodása számára lényeges problémát jelentett az újonnan kialakuló fogyasztói magatartásokkal kapcsolatos aggodalom. A leglátványosabban az Egyesült Államokban, de Európa más országaiban is létrejövő új nagyvárosi vásárló- és fogyasztókultúra, melynek jellegzetes színhelyei a nagyáruházak (Olaszországban olyan nagy hagyományú, máig is fennálló láncokat jelentett ez, mint a La Rinascente, La Standa és az Upim), vidámparkok és filmszínházak voltak, a tudós szemlélőkben azt a félelmet gerjesztette, hogy az állampolgárok egyéni vágyaik kielégítése közben elhanyagolják közösségi, társadalmi kötelezettségeiket. A nyugati társadalomkritika egyik fontos témája lett így e fogyasztói magatartások ellenőrzése és felügyelete.

Az olasz fasizmus a társadalmi bomlás e feltételezett veszélyét az egyéni vágyak elnyomása, illetve kollektív, nyilvános vággyá való átalakítása révén vélte elhárítani. Az egyéni érdekek sokféleségét a látvány segítségével megragadni kívánó modern kereskedelmi kultúrát a közös vágyakozás tárgyává tett szimbólumokkal és rituálékkal váltotta föl. A sokak számára könnyen elfogadható római örökség, az egységet sugalló vesszőnyaláb és a mindennapi élet apró rituáléi, mint a köszönés, megszólítás vagy a gyalogjárás módja lettek Mussolini rendszerében a fogyasztás tárgyaként felkínált látványosságok. E sajátos kollektíven kifejezhető és átélhető vágyak ugyanakkor tagadni vélték az egyéni, egoista érzelmekkel és anyagi kielégüléssel azonosított burzsoá világot és azt egyfajta magasabbrendűnek látott szellemi boldogsággal kívánták föl váltani. A fasizmus így megtagadta az egyéni érdekek és vágyak jogosságát, uralma tárgyául így az egyéni testet jelölve ki. Falasca-Zamponi meglátása szerint ebből a felfogásból következett az egyének testületekbe, korporációkba szervezésének igénye. Mussolini álláspontja szerint a korporatívan szervezett gazdaság és társadalom az egész egységéért végzett munkát testesítette meg, melyben a kapitalisták a gazdaság kapitányai, a munkások pedig annak közkatonáiként jelentek meg. A korporatív elgondolás ezáltal elhagyta a szigorúan vett közgazdasági elmélet területét, és morális funkciót kapott. A gazdasági tevékenység hangsúlya áthelyeződött a társadalom fogyasztási cikkekké váló ellátásának mikéntjéről a közösként felfogott elvont nemzeti vagyon gyarapításának módjára. A korporatív szerkezet ezáltal átpolitizálódott, állítja az amerikai történész, hiszen az államszerveződés lényegét fejezte ki.

A munka egyik központi állítása szerint azonban, az egyéni érdekek uralásának legfontosabb eszköze, valamint az egoista fogyasztás helyettesítésére felkínált leghatékonyabb eszköz maga a diktátor, Mussolini teste volt. Falasca-Zamponi

felhívja a figyelmét arra a lényeges összefüggésre, hogy a 20. század elején, párhuzamosan azzal a felfogással, mely a tömegtársadalmakat a középszer uralmaként írta le, föltámadt a vágy az egyedi, kiemelkedő személyiségek iránt. A nyugati társadalomkritika egy jelentős vonulata a nagy ember, a különleges képességekkel bíró vezetők fölbukkanásától várta az általa válságos állapotban látott civilizáció megmentését. A század húszas éveinek Amerikájában a Duce beszédeinek vetítése mozsizenzáció lett. A kiemelkedő személyiség látványára, az érzéseket kielégítő fogyasztási cikké változott. Mussolini tudatosan törekedett e szerep betöltésére az általa uralt Olaszországban. A Duce rendszere egyetlen ember diktatúrájára épült, miniszterelnöki kinevezését követően fokozatosan eljelentéktelenedett a fasiszta párt kormányzati szerepe. A diktátor önmagát mindenhol jelenlévő, mindent megoldani képes személyként jelenítette meg, akinek személyes tulajdonságaihoz kötődik az ország sikere, és aki nem helyettesíthető egyetlen más személlyel sem. Ezzel egyidőben ez az emberfeletti személy mindenhol jelenlévő képei segítségével folyamatosan látható volt, és nagy tömegek előtt tartott hatásos és emlékezetes beszédei egyszerre uralták a látható és hallható teret. A technikai eszközök, például a rádió segítségével pedig tovább tágította jelenlétének terét.

A szerző vizsgálódásait elméleti szempontból azok a törekvések ösztönözték, melyek a reprezentáció és a reprezentált közti kapcsolat értelmét jelölt és jelölő logikai egymásutániségának viszonyáról egyfajta egymást kölcsönösen kiegészítő fogalom-pár jelentése felé mozdították el. A szöveg számára is viszonyítási pontként szolgáló egyik legjellegzetesebb ilyen irányú történeti értelmezés a francia Louis Marin nevéhez és az általa XIV. Lajos ikonikus megjelenítéseiről írott könyvhöz fűződik.³ Marin érvelése szerint XIV. Lajos királyi teste megjelenítése során jött létre, és a király csak ezekben volt Király. A királyi hatalom valósága ezért a reprezentáción keresztül született meg. A jelenség vizsgálatának komoly filozófiai reflexiói vannak, melyek leginkább a francia Jean Baudrillard és a holland F. R. Ankersmit munkásságához köthetők. Baudrillard érvelését arra a módra alapozza, ahogyan a képrombolók látták Isten képmásait. E mozgalom tagjai attól tartottak, hogy a hívők Isten jelenlétét kizárólagosan megjelenítéseiben fedezik majd föl. Felismerték a képmások arra való képességét, hogy valósabbá váljanak, mint Isten maga. A képrombolók azért utasították el Isten megjelenítéseit, mert aggodalommal figyelték képekkel való behelyettesítését és fölcserélését, azaz azt a lehetőséget, hogy csupán szoborként vagy festményként létezzen. A filozófus a valósabbat hiperreálisnak nevezi, míg a jel és a jelölt fent említett rendjét harmadrendű szimulákrumnak.⁴ Ezt a sajátos fogalmat F. R. Ankersmit a reprezentáció behelyettesítéses elméletének nevezi. A behelyettesítéses elmélet amellet érvel, hogy a megjelenítés a megjelenített dolog helyettesítője a kettő azonossága folytán. Azonban a reprezentáció folyamata nélkül nem jöhet létre azonosság, hiszen egy pár meglétét követelő létező nem születhet meg csupán

³ Louis Marin: *Portrait of the King*. Minneapolis, 1988.

⁴ Jean Baudrillard: *Simulacra and Simulations. Selected Writings*. Cambridge, 1988, 166-184. ill. *Symbolic Exchange and Death*. London – Thousand Oaks – New Delhi, 1993, 51-86.

egyikük jelenléte által. Az azonosság a megjelenítésen keresztül jön létre, a kettő ugyanabban a pillanatban teremődik.⁵

Miközben ez a tradíció némiképp spekulatív úton, s ezáltal konkrét társadalomtudományos elemzések számára kevésbé meggyőzően igyekszik elméleti feltevéseit igazolni, Falasca-Zamponi munkájának alapvető érdeme, hogy a kézzelfogható történeti anyag olvasása és értelmezése vezeti az olvasót a reprezentáció fogalmának újragondolása felé. A szöveg annak belátása felé irányítja olvasóját, hogy a fasiszmus politikai esztétikája szemszögéből gyönyörűnek látott egységes harcos társadalom számára igyekezett megteremteni saját alanyait. Az intézményekbe bekerülő, azok tagjaivá váló, rituális szabályokra figyelő, érzékeiket egy közös pontra irányító emberek a diktátor-művész teremtő tevékenységének tárgyaivá változtak át, írja a történész. A rendetlen, csúnya, széttartó egoista társadalom egységes, rendezett, szépséges egészé varázsolását, a fasiszta politika ultima ratio-ját, kizárólag önnön reprezentációi, kollektív szertartásai, szimbólumai és az államot jelképező intézményei segítségével érthette el. Falasca-Zamponi végkövetkeztetése szerint azonban, amennyiben a vágyakat reprezentációk segítségével lehetséges uralni, a hatalom addig terjed, ameddig képes önnön reprezentációit a vágy tárgyául fölkinálni. A politikai reprezentáció ebben az értelemben nem a hatalom mögött álló ideológiai tartalom bemutatása, nem jel, mely a rejtetten meghúzódó elvont jelentést közvetíti, nem külsődleges politikai megfontolások kivetítése, hanem maga a hatalom gyakorlása, a társadalom teremtő alakítása, a politika.

Apor Péter

⁵ F. R. Ankersmit: *A Phenomenology of Historical Experience. History and Topology*. Berkeley – Los Angeles – London, 1994, 188–194. Lásd még: Danto on Representation, Identity and Indiscernibles. *History and Theory* 1998: 4, 44–70.